

MINNE KATOSI ARABIKEVÄT?

Talvi ja kevät 2011 olivat alku arabikeväänä tunnetulle ilmiölle, joka näytti ennakoivan vihdoinkin demokratian ja modernisaation kauan odotettua läpimurtoa ainakin muutamissa arabivaltioissa. Kansa tuli kaduille ja toreille osoittamaan mieltään yksinvaltaisista ja korruptoituneiksi nähtyjä hallituksiaan vastaan. Pitkäaikainen tyytymättömyys hallintoon ja taloudellinen näköalattomuus purkautuivat ketjureaktion tavoin mielenosoitusliikkeen levitessä aluksi Tunisiasta Egyptiin, sitten Libyaan ja Syyriaan.

Arabikevään välittömät seuraukset

Kansannousut johtivat Tunisian presidentin Ben Alin lähtöön maanpakoon ja Egyptin 30 vuotta valtaa pitäneen presidentin Hosni Mubarakin eroon ja pidättämiseen korruptiosta syytettynä. Libyan diktaattori Muammar Gaddafi yritti taistella kapinallisia vastaan, mutta menetti valtansa ja sai surmansa, mikä ei kuitenkaan johtanut Libyan rauhoittumiseen ja poliittiseen vakiintumiseen. Syyrian johtaja Bashar al-Assad ryhtyi tukahduttamaan mielenosoituksia kovalla kädellä, mikä ajoi koko maan veriseen, yhä jatkuvaan sisällissotaan. Assad on kuitenkin onnistunut pysymään vallassa, vaikka merkittävät osat Syyriaa eivät olekaan hallituksen kontrollissa.

Näille maille oli yhteistä, että ne olivat ei-uskonnollisesti hallittuja valtioita, joissa tietty nykyaikaistuminen ja taloudellinen kehitys oli päässyt alkuun, mutta erityisesti kohtalaisesti koulutusta saaneet nuoret miehet eivät päässeet odotustensa mukaisesti kiinni työelämään, vaan näkivät taloudellisen edistyksen hedelmien menevän eliitin tai ulkomaalaisten taskuihin, ja toisaalta poliittiset vaikutusmahdollisuudet yhteiskunnan muuttamiseksi olivat vähäiset. Viisi vuotta myöhemmin paljon heidän kaltaisiaan ihmisiä oli mukana Lähi-idän alueelta Eurooppaan haakeutuneiden pakolaisten ja laittomien siirtolaisten joukossa.

Arabi- ja muille islamilaisille yhteiskunnille ovat tyypillisiä äärimmäisyydet. Suuret öljytulot ja pienehkö kantaväestö ovat synnyttäneet Persianlahden alueelle ja Saudi-Arabiaan ulkonaisessa vauraudessa ja modernisaatiossa kylpevän, mielikuvituksellisen arkkitehtuurin ja huipputeknologian leimaaman yhteisön, jota hallitsevat traditionaaliset yksinvaltaiset monarkit. Mutta kaikki komeus on etupäässä huippupalkkaisten ulkomaalaisten asiantuntijain suunnittelun ja johtamisen tulosta, ja ulkomailta tulleena ja tuodun halvan työvoiman rakentamaa. Prinssit ja sheikit nettosivat hyödyn, mutta riittävästi myös tavallinen kansa pysyäkseen tyytyväisenä. Tänne ei arabikevään liikehdintä juurikaan ulottunut. Sen sijaan se veti mukaansa tasavaltalaiset väkirikkaat valtiot, jotka olivat alhaisesta tulotasostaan huolimatta yhteiskunnallisesti jopa modernimpia kuin öljymonarkiat. Jordanian kaltainen kuningaskunta kuitenkin pärjasi näiden yhteiskuntamallien välimaastossa, kuten myös kauempana Länsi-Afrikassa Marokko. Kolmas valtioryhmä ovat köyhyyden ja uskonnollisen ääriajattelun rasittamat yhteiskunnat, kuten Afganistan ja Pakistan. Iran jää valtioksi, jossa yhdistyy piirteitä eri yhteiskuntamalleista.

Mielenosoittajien tavoitteeksi tulikin maittensa vanhan, jälkeenjääneen hallitusvallan kumoaminen. Lisäkiihokkeena oli estää perinnölliset vallansierrot. Isältä pojalle oli valta jo siirtynyt Syyriassa, Egyptissä pelättiin sitä, Libyassa pojat odottivat vuoroaan ja Irakissa olisi tehty niin, jos vallanvaihdos olisi pysynyt Saddaminkin regiimin omissa käsissä.

Irak oli Saddam Husseinin aikana samankaltainen valtio muiden tasavaltalaisten diktatuurien

kanssa, mutta Saddamhan kukistui jo vuonna 2003 Yhdysvaltain hyökättyä Irakiin Iso-Britannian ja eräiden muiden valtioiden kanssa.

Hyökkäyksen perusteena oli muodollisesti Irakin riisuminen joukkotuhoaseista, mutta kun niitä ei löytynyt, tavoitteeksi tuli amerikkalaisille mieluisan, demokraattisena pidetyn hallinnon perustaminen maahan. Merkittävistä sotaponnisteluistaan huolimatta USA:n ja Britannian ei onnistunut vakiinnuttaa Irakia eikä saada sitä rauhanomaisen kehityksen polulle. Presidentti Obaman vedettyä v. 2011 amerikkalaisjoukot pois Irakista maahan levisi yhä selvemmin Syyrian sotaan kytkeytynyt väkivalta. Se huipentui ääri-islamistisen Isis-järjestön nopeaan nousuun keskeiseksi kapinallisvoimaksi kummassakin maassa, joihin se perusti hallitsemilleen alueille ns. Islamilaisen tasavallan (ISIL), eli "kalifaatin". Vaikka al-Qaidan terrori oli saatu jonkinlaiseen kontrolliin, vanhoista sunnalaisista Saddamia palvelleista sotilaista, jotka kokivat jääneensä uuden shiialaisvallan jalkoihin, löytyi Isisille myötämielistä ja asekuntoista rekrytointipohjaa.

Uskonto ja arabikevät

Arabikevään demokratiaodotukset kaatuivat paljolti uskontotekijään, vaikka se ei esim. Tahririn aukiolla Kairossa aluksi näkynyt juuri ollenkaan. Mutta kun Mubarakin aikana poliittisena puolueena kielletty Muslimiveljeskunta laillistettiin ja Egyptissä menttiin vaaleihin uuden siviilihallinnon perustamiseksi, Muslimiveljeskunta pystyi hyvin organisoituneena järjestönä saavuttamaan parlamenttivaaleissa selvän voiton ja pienemmällä marginaalilla saamaan itselleen myös presidentin viran.

Egyptin väestö oli kuitenkin syvästi jakautunut veljeskunnan kannattajiin ja sekulaarin politiikan tukijoihin. Jälkimmäiset vastustivat jyrkästi Egyptin yhteiskunnan islamisointia sharialakeineen. Kiivaiden mielenosoitusten seurauksena armeija kääntyi komentajansa, puolustusministeriksi nimetyn Abdel Fattah al-Sisin johdolla Muslimiveljeskuntaa vastaan ja syrjäytti sen hallitusvallasta. Muslimiveljien poliittinen toiminta kiellettiin uudelleen ja johto suljettiin vankilaan.

Arabikevät oli Egyptissä kääntynyt runsaassa vuodessa takaisin lähtökohtaansa, sotilasjoh-toiseen autokraattiseen hallintoon. Toisaalta maassa vältettiin sadoista mellakoissa kuolleista mielenosoittajista huolimatta sellainen sisällissota, johon Syyria ja Libyan olivat ajautuneet.

Tunisiassa vaalidemokratia onnistui paremmin. Vaikka sielläkin islamistinen Ennahda-puolue voitti ensin, se hävisi toisissa vaaleissa, ja myös hallitus vaihtui. Tunisialaiset demokratia-aktivistit palkittiin Nobelin rauhanpalkinnolla. Tunisia ei kuitenkaan ole säästynyt ääri-islamistien terroriteoilta. Tunisian kuten myös Egyptin matkailuteollisuus on suuresti kärsinyt turvallisuusolojen epävakaudesta. Arabikevään taloudellinenkin saldo on syvästi negatiivinen.

Pakolaisvyöry Eurooppaan

Euroopassa, Suomea myöten, tunnetaan talveksi taantuneen arabikevään seuraukset eniten vuoden 2015 aikana koetun pakolaisvyöryn ansiosta. Syyriasta Turkin pakolaisleireille siirtyneiden sietokyvyn katketessa ja yhä uusien pakolaisten saapuessa Syyriasta ja Irakista ihmiset lähtivät liikkeelle länttä kohti yrittäen päästä Kreikan ja Länsi-Balkanin läpi Länsi- ja Pohjois-Euroopan maihin turvapaikan hakijoina tai paremman elämän etsijöinä.

Alkuaikojen humanitaarisia ja oikeudellisia periaatteita korostavista puheista huolimatta, joita kuultiin mm. liittokansleri Merkeliltä, Euroopassa ja pohjoismaissa havaittiin pian, että yhteiskunnan resurssit ja kansalaismielipide eivät kestäisi pitkään sellaista maahantulijatulvaa, joka toi maanosaamme muutamassa kuukaudessa yli miljoona pakolaista, Suomeenkin 32.000, mikä oli ennennäkemätön luku. Kaakkois-Euroopan läpikulkumaiden rajoille pystytettiin piikkilanka-aitoja pakolaisen maahantulon estämiseksi, EU:n itäiset jäsenmaat olivat ylipäätään erittäin haluttomia ottamaan vastaan pakolaisista.

Pian myös Länsi- ja Pohjois-Euroopassa kiristettiin maahantulon kontrollia ja ehtoja, joilla turvapaikka voitaisiin myöntää sekä perheitä yhdistää. Kielteisen päätöksen saaneista monet kuitenkin lienevät jääneet laittomasti Eurooppaan ns. *paperittomina*. Näiden ihmisten ajautumisesta rikoksiin elantonsa hankkimiseksi ja jopa terrorismiin elämänsä pettyneinä on varoitellut mm. eläkkeelle siirtynyt entinen poliisiylijohtaja Mikko Paatero kirjassaan "Sisäinen turvallisuus horjuu". Toisaalta vastaanottokeskuksissa kerrotaan tapahtuneen useita itsemurhia ja niiden yrityksiä.

Ratkaisun avaimet tilanteeseen turvallisuuspainotteisia, yhtäältä tarvitaan maahanmuuttajayhteisöjen poliisivalvontaa ja terrorismipotentiaalin tarkkailua, toisaalta pakolaisten lähtömaihin olisi kohdistettava kriisinhallintatoimia ja taloudellista apua, jotta väkivaltaisuuDET ja taloudellinen hätä ei ajaisi ihmisiä liikkeelle, useinkin ihmissalakuljetukseen turvautuen. Siis yhtäältä maahan laillisesti jäävät pakolaiset pitäisi kotouttaa, toisaalta kielteisen turvapaikkavastauksen saaneet saada poistumaan maasta. Tilapäisratkaisuna EU:n ja Turkin sopimus pakolaisten paluusta ja palautuksesta Turkin leireille ei kuitenkaan suuremmin houkuttele pakolaisia ja vielä vähemmän paluu Syyriaan, Irakiin tai Afganistaniin, vaikka Suomen Migri kuinka väittäisi niitä nykyään turvallisiksi. Somaliakaan, aiempi suuri pakolaisuuden lähde, ei ole läheskään kokonaan rauhoittunut.

Kriisinhallinnan tarve ja haasteet

Näiden maiden historia osoittaa, kuinka suuri ja vaikea ongelma lähtömaitten rauhoittaminen käytännössä on. Sama koskee koko sitä islamilaiseen maailmaan ja sen rajoille syntyneitä *väkivallan ja konfliktien vyöhykettä*, joka ulottuu päiväntasaajan pohjoispuolisesta Afrikasta Lähi-itään, ja Iranin yli Afganistaniin ja Pakistaniin. Se on samalla kasvualustaa jihadistiselle terrorismille, joka on levittäytynyt siirtolaisyhteisöjen mukana myös läntiseen Eurooppaan. Tuo islamilainen geopolittinen vyöhyke on nykyajan merkittävin globaali turvallisuusuhka, joka on ollut 9/11:n jälkeen jatkuvasti läsnä myös Yhdysvalloissa, ja on nyt presidentinvaalitaistelusakin usein mainittu uhkakuva. Nykyajan fanaatikot eivät säästä edes menneiden aikojen muistomerkkejä, kuten Palmyran hyvin säilyneitä antiikin ajan kaupunkia Syyrian erämaassa, ja Talibanin muistetaan tuhonneen suuria Buddhaa esittäviä kalliioveistoksia.

Syyrian sotaan USA ja Venäjä ovat puuttuneet ilmavoimillaan, joskin erimielisyyksiä niille aiheuttaa, että vaikka kumpikin haluaa lyödä Isisin, Venäjä tahtoo samalla auttaa perinteistä liittolaistaan Syyrian hallitusta, päinvastoin kuin Yhdysvallat. YK:n turvallisuusneuvostossaakaan ei ole kyetty päätöksentekoon tältä pohjalta, paitsi sovittaessa Syyrian armeijan kemiallisten aseiden hävittämisestä. Aleppon katastrofaalinen hävitys on saanut myös Turkin maa-joukot liikkeelle. Turkkilaiset suunnittelevat laajan suojavyöhykkeen perustamista pakolaisille Syyrian puolelle rajaa. Samaan aikaan Turkki jatkaa sotilaallista painostusta kurdeja vastaan

estääkseen näiden kansalliset valtiohankkeet. Kurdit ovat toisaalta osoittautuneet tehokkaimmaksi maataisteluvoimaksi Isisiä vastaan. Yhdysvallat ja Venäjä tietävät Isisin tuhoamisen vaativan myös maataistelujoukkoja, mutta eivät itse halua lähettää niitä - ellei sitten USA:n presidentinvaalien ratkeaminen jotenkin muuta tilannetta.

Poliittinen ratkaisu Syyriassa ei ole lähellä, joskin Isis on pommituksin ja kurditaistelijoiden avulla saatu perääntymiskannalle, mutta al-Assadin hallinto on toisaalta vahvistanut Venäjän avulla asemiaan, mikä ei yksinkertaista poliittisia kuvioita. Jos jonkinlainen poliittinen ratkaisu saadaan aikaan, alueelle tarvittaneen siinä vaiheessa vahvat rauhanturvajoukot. Tilanne niin Syyriassa kuin Irakissa saattaa muodollisen aselevon jälkeen kuitenkin jatkua Afganistanin kaltaisena sissisotana: rauhanturvaajat ajautuvat ääri-islamistisen vastarinnan järjestäytyessä uudelleen sodankaltaisiin yhteenottoihin kapinallisten kanssa.

Israel ja palestiinalaiset syrjässä

Arabikevään erityispiirteisin kuului, että se jätti kokonaan sivuun Israelin ja palestiinalaisten suhdeongelman, jota on perinteisesti kuvattu Lähi-idän perusongelmaksi. Se ehkä osoittaa, ettei "sionistien" syyttely kaikista alueen ongelmista enää pure, vaan Israel on ja pysyy heidän naapurinaan.

Ajankohtaisessa poliittisessa agendassa painottuvat perinteisesti muslimien ja juutalaisten uskonnolliset oikeudet Jerusalemin Temppelelivoirella ja Israelin siirtokuntarakentaminen Län-sirannalla. Miehitetyillä alueilla, Itä-Jerusalem mukaan luettuna, on jo puoli miljoonaa siirtokunta-asukasta.

Kuitenkin salassa julkisuudelta, mm. tiedustelutietojen jakamisessa, maltilliset sunnivaltiot ja Israel huomaavat olevansa pikemmin samassa veneessä kuin barrikaadeilla toisiaan vastassa. Mutta vuosikymmeniä jatkunut Israel- ja juutalaisvastainen propaganda on kaivanut ns. arabikadun niin syviin poteroihin, että arabikevään lupailema demokratia olisi tuskin ollut Israelille eduksi, eikä edes rauhaa rakentava voima. Israel on viime vuosina pitänyt Irania suurimpana valtiotason uhkana eikä kyltymätön epäluulo sitä kohtaan ole hellittänyt. Ainakin saudit jakavat Iran-huolen. Mutta Obaman hallinnolle Washingtonissa Israelin negativistinen asenne, myös siirtokuntarakentamisessa, on ollut vaikea pala. Osin tämä on kuvastanut luottamuksen puutetta pääministeri Netanyahuun ja presidentti Obaman välillä.

Israelilaiset ja palestiinalaiset ovat keskinäisesti jääneet tavallaan omaan kuplaansa. Kuplaa eivät uhkaa valtiolliset vihamielisyydet, mutta islamistiset äärijärjestöt muodostavat vaarateki-jän. Itse asiassa Israel ei ole sotinut vuoden 1973 jälkeen naapurimaittensa armeijojen kanssa, Libanonissakin vuonna 2006 oli kyse konfliktista Hizbollah-järjestön kanssa, jonka päätukija tosin on Iran Syyrian kanssa. Palestiinalaisten alueella Gazassa Israel on käynyt useita verisiä yhteenottoja Hamas-järjestön kanssa, jonka tärkein tukija on ollut Syyria, joka puolestaan on Iranin liittolainen.

Palestiinalaisten "laillisen" johdon, PLO:n, kanssa Israel solmi jo v. 1993 miehitysvaltaansa säätelevän ns. Oslon sopimuksen, jonka pohjalta on rakennettu palestiinalaisten itsehallintoa osalle niistä alueista, jotka Israel miehitti kohta 50 vuotta sitten. Mutta joidenkin mielipidekyselyjen mukaan Fatahin (PLO:n ydinjärjestön) ja presidentti Abbasin kannatus on laskussa, kun taas radikaalimpi, Gazaa hallitseva Hamas on vahvistumassa. Lisäksi nuoret palestiina-

laiset ovat asenteiltaan väkivaltaisempia ja luottavat uuteen intifadaan enemmän kuin vanhemmat ihmiset. Äskettäin näitä asioita muisteltiin paljon Israelin pitkän linjan valtiomiehen Shimon Peresin kuoleman yhteydessä. Osloon sopimuksen aikoja kuvattiin suureksi menetyksi mahdollisuudeksi. Peres edusti sellaista Israelia, jota hautajaisiin kokoontuneet länsimaiden johtajat olisivat halunneet rakastaa, mutta minkä Netanyahu Israel on tehnyt kovin vaikeaksi, sanoi eräs israelilainen kommentaattori CNN:n lähetyksessä.

Vaikka itsenäisen palestiinalaisvaltion perustaminen on laaja-alaisesti maailmalla hyväksytty tavoite, usko sen toteutumiseen näyttää hiipuvan niin israelilaisten kuin palestiinalaisten keskuudessa. Poliittinen ratkaisu tuntuu aina vain etääntyvän. Palestiinalaiset puolestaan saattavat tuntea jääneensä ongelmissaan yksin, kun arabimaiden päähuomio on muualla. Tällainen ilmapiiri saattaa aiemman kokemuksen mukaan ennakoida uutta väkivallan purkausta.

Hannu Mäntyvaara

Kirjoitus pohjautuu tekijän esitelmään Ruutiukkojen kokouksessa Tampereen suomalaisella klubilla 26.9.2016. Kirjoittaja on eläkkeellä oleva suurlähettiläs, joka on palvellut sekä Kairossa että Tel Avivissa.

Kirjoittaja (vas.) luovuttamassa valtuuskirjettään presidentti Mubarakille